

PINCEKUTATÁS AZ ORSZÁGHÁZ UTCÁBAN

(ADALÉKOK BUDA KÖZÉPKORI TOPOGRÁFIÁJÁHOZ A PINCEKUTATÁS TÜKRÉBEN)

Buda középkori településszerkezetéről és lakóház-építészetéről rendkívül kevés régészeti adattal rendelkezünk. A Várnegyed középkori telekosztásrendszerének rekonstrukciójához az eddig elvégzett régészeti és levéltári kutatások mellett elengedhetetlen a házak alatti, azok legkorábbi építési periódusában készült pincék vizsgálata.¹ Jelen kutatás legfőbb célja annak kiderítése, hogy a sokszori átépítés miatt az eredeti városszerkezetet és városalaprajzot leginkább őrző – és eddig kevésbé feldolgozott – pincerendszer kutatása alapján a *jelenleg ismert állapot mennyire felel meg a középkori utcaszerkezetnek, telekosztásnak és a telekbeépítésnek.*

Munkánk során először a középkori pincealaprajzokat hasonlítottuk össze a XVII. században készült felmérésekkel. Ehhez rendkívül fontos adatokat nyújtott Haiy-Rabatta 1687-ben készült térképe.² A felmérés eredményeként megállapíthatjuk, hogy a város mai alaprajzi szerkezete, az utcahálózata nagyrészt követi a középkori elrendezést.

Az 1696-ban készült Zaiger über die Vestungban már az újjáépült várost ismerhetjük meg, ahol legtöbb helyen a középkort felváltja a máig is élő barokk telekosztásrend.

Munkánkat az Országház utca közepén, az egykori Olasz utcában kezdjük, ahol lehetőségünk nyílt kisebb feltárással (Országház u. 20.), továbbá régészeti megfigyelésre (Országház u. 16.).

ORSZÁGHÁZ UTCA 20.

Az utcára merőleges, L alakú, oldalkapus, kéttraktusos épület mai telekmérete megegyezik a Haiy-Rabatta-féle felmérésben megadott 33 lábnyi (10,43 m) teleknagysággal. A középkorban a telek beépítettsége az udvar kétharmad részéig tartott. Ezt a középkori pince régészeti feltárása alapján állíthatjuk, mivel a ma is használt pinceret lezáró legújabb kori falazatot áttörve megtaláltuk a pince egykori folytatását és nyugati zárófalát.

A PINCE LEÍRÁSA

A pince kelet-nyugati irányú, három helyiségből áll, és a középkori telek északi részét foglalja el, a XIII. század végén, XIV. század elején épült síkfedéssel. Ezt az északi oldalfalban lévő konzolsor első tagja bizonyítja, amelynek további folytatását az újonnan kibontott, elfalazott részben találtuk meg. Később a síkmennyezetet elbontották, és a pincét dongaboltozattal fedték. A török időben nagyalakú kváderkövekkel borították az eredetileg feltehetően téglaboltozatú mennyezetet.

Az épület a török ostromot is átvészelte, mivel az 1696-os Zaigerben a 113. számú házként mint jó fallal, boltozattal és pincével rendelkező épület szerepel.

A pince kialakításánál követték a sziklafelszín vonalát. A déli és az északi oldalak közepes nagyságú mészkövekből ra-

kott, erősen meszes habarccsal kötött, középkori falak, amelyekre kb. 2 méter magasságban fehér mészköboltozat támaszkodik.

Az utcáról a pince első (keleti) helyiségébe félköríves záródású, élszedett ajtón keresztül lehetett lejutni. Az élszedett ajtókeret csak a pince belsejében látható, északi része még az eredeti középkori falmagban, a déli fele másodlagosan, az újkori falazatba van beépítve. Az ajtókeret déli része az átépítés során megsüllyedt, ezért az ajtó aszimmetrikus képet nyújt.

A második lejárát a kapualj északi falának nyugati végén elfalazott ajtón keresztül vezethetett le a pincébe. A végződését a kutatás folyamán a középső nagy hosszanti helyiség északkeleti falában találtuk meg. Ennek a pincerésznek a nyugati zárófalába vágták bele az újkori átépítés során a jelenlegi lejáratot.

A harmadik helyiség (nyugati) az udvar utolsó harmadáig húzódtott, és meghatározta az épület középkori hossz méretét, a telek beépítettségét. Ezt az újkorban lefalazott nyugati pincerészt – amely az I–II. pincehelyiségek folytatása – a régészeti kutatás során találtuk meg. Falait sziklára alapozták. A helyiség északi falában három, déli részén egy konzol maradt meg, ami bizonyítja a kezdeti síkfedést. Később átboltozták, jelenleg pedig újkori tégladongaboltozat fedti (1., 2., 3. kép)

AZ ÉPÜLETKUTATÁS EREDMÉNYEI

Az 1957-ben végzett régészeti feltárás³ eredményeként tisztázódott, hogy a földszinten több helyen megmaradt az eredeti középkori falmag, sőt az északi oldalon egyszerű, tagolatlan keretelésű középkori ablakkeret kövei is előkerültek.

Az emelet kutatása során viszont kiderült, hogy eredeti középkori részek egyáltalán nem maradtak fenn. Feltehetően a török ostrom alatt a felső szint megsérült, ezért teljesen átépítették.⁴

Említésre méltó a kapualj déli oldalán lévő négy lóhereíves ülőfülke. A fülkék orrtagos záradékívain nincs profil, csak élszedés, amely megszakítás nélkül fut le a tartópillérekre.

A 3,5 méter széles kapualj északi oldalán egy 5,8x7,1 m-es boltozott helyiséget alakítottak ki. A nagyméretű, gótikus, keresztboltozatos szobába a kapualjból csúcsíves ajtón keresztül lehetett bejutni.⁵ A helyiség utolsó negyedét fiókos keresztboltozat fedte, mivel itt még egy, az előzőekhez hasonló, keresztboltozatos osztás nem fért el. A középkorban feltehetően nyitott volt, mivel itt vezetett az emeletre, illetve a pincébe az egyenes karú gótikus lépcső.⁶ (Ezt bizonyítja a kapualjba befalazott gótikus bejárati is)

A nagyméretű földszinti helyiséget a lépcsőfeljáró, majd újabb – feltehetően keresztboltozatos – helyiségek követték a pince teljes hosszában. Ezeket ma már csak teljesen átépítve ismerjük.

A második földszinti helyiségből egy lekerekített konzol maradt meg a fagerendás födémszerkezet maradványaként. Az épület déli oldalán elhelyezkedő széles kapualj fölött jelenleg két szoba van, amelyek a középkorban egybetartoztak. Itt lehetett a vári lakóházakban oly gyakran megtalálható díszes – gyakran festett – ebédlőterem. A török ostrom idején elpusztult emeleten kizárólag az újkori átépítés nyomait lehet felismerni.

A két kiugró emeleti erkélyes ház (18. és 22.) között elhelyezkedő ívsoros, párkányos (20.) épületegyüttesen tudatos – középkori – utcaképtervezés nyomai fedezhetők fel.⁷

Ha megvizsgáljuk az utcában álló középkori épületek telekméreteit, ugyanezt a szabályosságot figyelhetjük meg. A telkek – Háüy-Rabatta felmérési adatai szerint – szélesek és nagyméretűek. Az itt álló épületek homlokzati méretei általában 50–60 láb (16–19 m), alaprajzi típusaik: 3 tengelyesek, általában 3,5 méter széles kapualjjal, amelynek mind a két oldalán 1–1 nagyméretű boltosított helyiség van.⁸

Az Országház u. 20. és közvetlen környezetének épületealaprajzait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az itt álló házak viszont nem követik az eddig leírt alaprajzi rendszert, telekméretük pedig jóval kisebb az utcában álló bármely épületéhez képest.

Az Országház u. 16., 18., 20., 22. sz. épületek homlokzati méretei a Háüy-Rabatta-felmérés szerint: 45–45–33–33 láb.⁹ Feltételezhetjük, hogy az egységes építészeti stílusban, tehát egy időben épült, keskeny homlokzati méretű 18., 20., 22. sz. lakóházak két középkori telek három részre osztásakor épültek fel.¹⁰

ORSZÁGHÁZ UTCA 16.

Az Országház és a Dárda utca sarkán álló Országház utca 16. sz. épületet a Háüy-Rabatta-felmérés mint 45 láb széles telket említi. Ugyanakkor feltűnő, hogy a jegyzékben nem szerepel a saroktelek (Reuter) megjelölés. Úgy tűnik, mintha a telektől délre lévő, kelet-nyugati irányú, 12 láb szélességű keresztutca, a mai Dárda utca, a felméréskor még nem létezett volna.

Az 1697-es Zaiger über die Vestungban viszont már a következőket olvashatjuk: „Sarokház a Sütő utcában, a Kolostor utcába nyúlik, homlokzata 7 öl 3,5 láb, hátsó oldala 7 öl 3 láb, jobb oldala 19 öl 3 láb, bal oldala 19 öl 1 láb. Van még valami régi fala és pincéje. Tulajdonosa Nussbammer Péter.”

Nussbammer Péternek a „kiegészített sarokházat” 1699. március 13-án a budai kamarai adminisztráció „grátisz” engedte át annak fejében, hogy a tulajdonos három év alatt helyreállítja.¹²

Tehát az épület az 1686-os ostrom alatt súlyosan megsérült, és romossá vált. Ezt bizonyítják az 1957–58-ban végzett régészeti kutatások eredményei.¹³

A feltáráskor kiderült, hogy az épület emeletén kizárólag újkori téglafalazat jött elő, ugyanakkor a földszinten, a falkutatás során, előkerült a középkori falmag. Ez igen rossz állapotban lévő, tört köves mészkő falmaradvány volt. Az épület északi végén erősen megrongált, kváderköves sarokarmírozás jelezte a ház középkori lezárását.

Az épületnek a legépebben megmaradt középkori része a pinceszint 5 helyiségből álló együttese. Mivel itt semmilyen régészeti kutatás eddig nem folyt, kizárólag egyszerű megfi-

gyelés útján tudunk érdekes eredményeket és összefüggéseket levonni a telekbeépítés rendjéről. Ezért néhány általános mondattal jellemezzük az öt középkori helyiségből álló pinceteretet.

– A helyiségeket sziklára alapozták.

– Oldalfalaik tört köves mészkőből épültek (kivéve a 2. helyiség déli oldalát).

– Lefedésük tégladongaboltosítottal történt.

Ellenben ha a helyiségeket jobban megfigyeljük, a megszokott egységes beépítési rendtől több érdekes eltérést fedezhetünk fel.

Az udvarról nyíló lejárát az első pincehelyiségbe vezet. A helyiség keleti (Országház utcai) oldala többször átalakított, tört köves, középkori zárófal. Benne középtájon felül, közvetlenül a boltosított alatt és alul, a mai járószinten, egy-egy nagyméretű kő látható. Ezek méretükben és formájukban is eltérnek a falazat jellegétől és textúrájától (4. kép).

Úgy tűnik, mintha ezek a kőmaradványok akár egy korábbi – egykor itt álló – épület másodlagosan felhasznált kövei lennének.

A keleti zárófal déli sarkában kút áll, amelynek az 50-60 cm nagyságú merítőnyílását a pince középkori téglaboltosította félkörösen zárja le. Feltehetően a vizet a helyiség beboltozása előtt nyerhették innen, mivel a jelenlegi szűk hely ezt nem teszi lehetővé. A kúthoz – ami feltehetően közkút funkciót is elláthatott – az utca felől csúcsíves merítőnyílás tartozik, amit újkori téglákkal megújított mészkőfal zár le (5. kép).

A kút és keleti zárófal túlnyúlik a mai késő középkori épület síkján, és az Országház utca járdaszintje alá húzódik.

Az első pincehelyiségből nagyméretű, késő középkori ajtó vezet át az északra lévő második helyiségbe. A második pincehelyiség déli fala az egyedüli, amelyik nem mészkőből, hanem téglából épült, mivel a falsíkot téglából álló ívek tagolják négy részre. Jelenleg csak három ív látható, mivel az utolsót áttörve alakították ki a már említett átjárót az első és második helyiség között. Tehát eredetileg a két pincetér között nem volt átjárás, hanem a két teret egymástól függetlenül használhatták.

A téglalécek 70x90 cm széles téglapillérré támaszkodnak. Amíg az ívek élükre állított keskeny téglákból állnak, addig az általuk bezárt részt és a pilléreket vízszintesen rakott téglalásor borítja. Itt a téglák hol a hosszanti, hol a rövidebb oldalukkal állnak kifelé (III. rajz).

A második pillér közepén a mai járószinttől 15 cm magasságban egy 15x25 cm nagyságú, 30 cm mélységű nyílást alakítottak ki. Az építmény 10 cm-re áll ki az eredeti falsíkból, amelynek anyagával megegyezik (vízszintesen rakott keskeny téglákból áll).

Úgy tűnik, hogy a második helyiséget, a téglalécek teherelhardtó ívek segítségével, később építették – szinte odatámasztották – az első helyiség északi falához.¹⁴

A második helyiség keleti (Országház utcai) részét – északi sarkán törmelékre, déli végén márgára alapozott – középkori fal zárja le. A keleti végfal közepén látható az egykori lejárát, a „hordógurító” helye. Ennek középkori falmaradványai kizárólag a déli oldalon maradtak meg, északi lezárására és az egykori lépcsőfokaira csak nyomokban következtethetünk. A középkori lejárátot később elfalazták, és pincenyílásként leszűkítették.

A második helyiség közepén pincelejárát került elő. A középkori lépcsősorból csak két darab – feltehetően az eredeti helyéről kimozdított – mészko lépcsőfok maradt meg. Az újkorban átalakított lejárát az egykori mélypincébe vezethetett, az eredeti középkori bejárattól csak a félköríves mészko záródás látható (6. kép).

A második helyiségtől nyugatra nyíló – harmadik – pincerész az előzőnél jóval keskenyebb, a két helyiségnek csak az északi falsíkja van egy vonalban.

A harmadik pincehelyiségből nyílik nyugati irányban az a négyszögletes alaprajzú kis pincerész, amelynek az oldalfalai jóval vastagabbak, mint az eddig ismertetett helyiségeké.

Ha visszatrünk kiindulási helyünkhöz, az udvarról nyíló lejárathoz, ott félszinten, az első helyiségtől nyugatra, kis téglalap alaprajzú teret találunk. A helyiség keleti falában – ami az első helyiség nyugati falával egyezik – az első helyiség északi falának kelet-nyugati falcsonkja és a második helyiség téglaboltozatának lenyomata látható. A nyugati fal északnyugati sarkán pedig 40 cm vastagságban visszabontott középkori falmaradvány került elő (7–8. kép).

A pince leírása után a következő megállapításokat tehetjük az épületről:

Az 1687-es Hatüj–Rabatta-felmérésen szereplő 45 lábas telek nagysága és fekvése megegyezik az Országház utca 16-os számú, késő középkori épület mai méreteivel. Ugyanakkor nem jelölték a felmérésen a keresztutcát – a mai Dárda utcát –, mivel a történeti és régészeti kutatások bebizonyították, hogy a Várnegyed első telekosztásánál, úgy tűnik, csak a hosszanti utcák léteztek.¹⁵

Ha a pincerendszer alaprajzát összehasonlítjuk az épület földszintjének alaprajzával, rögtön feltűnik, hogy a telek keleti részén lévő két pincerész – az egyes és a kettes pincehelyiség – válaszfala pontosan a kapualj közepe alá esik. Tehát a telek mai beépítési rendje minden bizonnyal egy későbbi átépítés eredménye. Az eredeti telekbeépítésre kizárólag – a jelen kutatások alapján – a pincehelyiségeknek az egymáshoz való viszonyításával következtethetünk. Ennek alapján feltételezzük, hogy az Országház utca 16. sz. telken, az ott álló sarokház alatt húzódó pincerendszer alaprajzi vizsgálatának eredményeként, három középkori lakóház állhatott.

Feltételezésünk szerint a telken – a pincekutatás alapján – az egyes épületek a következők szerint helyezkedtek el:

Az I. sz. ház: az első pincehelyiség egésze és a lépcsőlejáró melletti, félszinten lévő kis helyiség déli háromnegyed része.

Az I. számú épület a telek déli részén állhatott. Oldalkapus, kocsibehajtós (a Dárda utca helyén), az Országház utcára merőlegesen álló ház lehetett.

A sziklára alapozott épület földszintjének északi és déli főfala az első pincehelyiség északi és déli falával egyezhetett meg. A pince délkeleti sarkán a kutat feltehetően a ház első építési periódusában használták. Ekkor a pince lefedése – a Fortuna u. 18., Országház u. 20. analógiája alapján – konzolokra támaszkodó sík mennyezet lehetett. A kúthoz feljáró vezethetett, amelynek a helyiség keleti zárófalában sejtethetjük a nyomát.

Az I. sz. épület túlnyúlhatott az első pincehelyiségen, nyugati zárófala a lépcső melletti kis helyiség nyugati falában lehetett.

A II. sz. ház: a második pincehelyiség egésze, a 3. helyiség keleti (kétharmad) része és a lépcső melletti kis helyiség északi negyede.

Az első helyiségtől északra lévő második helyiség északi oldalának textúrája megegyezik az első helyiség északi és déli falával. A második helyiség déli falának szerkezete és anyaga viszont teljesen eltér az eddig ismertetett többi falazattól. A téglapillérekre támaszkodó négy széles ív feltehetően teherelhárító funkciót töltött be. Elképzelhető, hogy a már meglévő első helyiség északi falához ilyen módon építették hozzá a második helyiséget.

Tehát a II. sz. ház később épülhetett, mint az első.

A ház nyugati zárófalának eredeti helyét nem ismerjük. A második és a harmadik helyiség közti fal pedig túl vékony a tartófal funkciójának ellátására. A második helyiség sarkában lévő boltozatmódosítás azt bizonyítja, hogy az épület több átalakításon is keresztülment.

A lejárát melletti kis helyiség nyugati lezárásában előkerült visszabontott falsarok és a keleti oldalon lévő – az első helyiségtől teljesen eltérő szerkezetű – falmaradvány azt feltételezi, hogy a második háznak talán itt lehetett a lépcsőlejárója. A kérdés megoldásához csak alapos falkutatás segítségével kerülhetünk közelebb.

Eddigi megfigyeléseink szerint a XV–XVI. században az északi és a déli telekrész egyesítették és a házakat átépítették. Ekkor szüntették meg a déli oldalon a kocsibehajtót és alakították ki a mai Dárda utcát.

Az első és a második ház egyesítésével, a pincék megghagyásával létrehozták a földszinten a *klasszikus vári alaprajzi elrendezést: a széles, középkapus, két oldalán egy-egy helyiség soros típust*. Ekkor törték át az I. és a II. sz. pincehelyiségek közti falat és alakították ki a két helyiség között ma is látható kőkeretes átjárót. A III. sz. pincerész déli fala már az új épület alaprajzi elrendezését követi, mivel a föld feletti része az újonnan kialakított udvari szárny déli homlokzati fala lett.

A harmadik helyiségből nyílik a toronyszerűen megerősített vastag falú, négyszögletes alaprajzú kis helyiség. Ehhez kelet-nyugati irányú újkori pincerész kapcsolódik, amelyhez derékszögben, a Dárda utcára merőlegesen széles pince-szárnny csatlakozik.

A III. sz. ház. Az észak-déli irányú pince a telek nyugati lezárása. Az 1957-es kutatás eredményeként a pince keleti falában középkori falmaradványok kerültek elő. Ugyanakkor a nyugati oldalon kizárólag vegyes rakású barokk fal mutatkozott.

A pince Dárda utcára merőleges állásából arra következtethetünk, hogy ezen a *telekrészen egy utcára merőleges, tipikus középkori, oldalkapus épület állhatott*.

A ház feltehetően a XV–XVI. században – a Dárda utca megnyitásakor – épülhetett, majd később, a telek egyesítéskor kapcsolják az Országház utcai szárnyhoz. Az 1743-as Matthey-térképen még kivehető a bejárát helye.¹⁶ Úgy tűnik, hogy az épületünkkel szemben lévő Országház utca 14. sz. ház hátsó részén, az épület alatt húzódó, a Dárda utcára merőleges pinceszárnny szintén egy korábbi telekosztás része lehetett. Ennek nyomát a pincében egy utólag szabálytalanul bevágott ajtó mutatja.

Az eddig ismertetett telkek 1687-es felmérési adatait összehasonlítottuk az ott álló épületek pincealaprajzával.

A kutatások szerint a Háüy–Rabatta-felméréssel megegyező telekméretek és beépítés.

Az Országház utca 20. sz. épület mai telekmérete megegyezik a Háüy–Rabatta-felméréssel, és pincealaprajza követi az eredeti középkori beépítési rendet. (I. rajz)

Az Országház utca 16. jelenlegi teleknagysága megegyezik a Háüy–Rabatta-felméréssel, de a pincehelyiségek alaprajzi elemzése eredményeként kiderült, hogy az itt álló késő középkori sarokház helyén elképzelhető, hogy három korábban épült lakóház állt. (II. rajz)

Az Üri utca 4. és 6. sz. épületek alatti pincék alaprajzi elrendezése komoly hasonlóságot mutat az előbb említett pincerendszerrel. (IV. rajz)

Vizsgálataink során eddig olyan példákat elemeztünk, ahol a jelenlegi telek nagysága megegyezik a késő középkori állapotot tükröző Háüy–Rabatta-felmérése mért adatokkal. A következő példánkban szeretnénk megfigyelni azt a helyzetet, amikor a jelenlegi telekméretek nem egyeznek meg a XVII. század végén mért adatokkal.

A Háüy–Rabatta-felméréssel nem egyező telekméretek és beépítés.

AZ ORSZÁGHÁZ UTCA 5.

sz. épület helyén a Háüy–Rabatta-felmérés alapján két lakóház állt. Az 1696-os Zaiger über die Vöstungban szintén két épületről olvashatunk. Az északi épületről azt írja: „Ház a Sütő utcában, homlokzata 5 öl 3/4 láb, hátoldala 4 öl 3 láb, és mindkét oldala 20 öl egyenlő hosszú. Van még valami régi fala és beomlott pincéje. Jelenleg Reütter főkommisszárius és feleségéé.”

A déli épületről pedig a következőt olvashatjuk: „Ház a Sütő utcában, a szomszédos kis utcába nyúlik be, homlokzata 4 öl 4 láb, hátoldala 4 öl 3 láb, és mindkét oldala 20 öl egyforma hosszú. Még jó falai, pincéje van.” Tulajdonosként az összeírás ismét Reütter főkommisszáriust és feleségét jelölte meg.

A sarokház udvarán, az északi és a déli oldalon egy-egy lejáró nyílik két középkori pincébe. Feltehetően a visszafoglalás után azonos tulajdonossal rendelkező, két középkori épületnek külön-külön pincéje lehetett, amelyeket a telekgyesítéskor – a barokk újjáépítésnél – márgába vajt folyosóval kötötték össze (I. rajz).

Az Országház utca 5.-nél is érdekesebb következtetést

vonhatunk le a telekosztás és a pincealaprajz összehasonlításból a Dísz tér 14–15. sz. épületek vizsgálatánál.

DÍSZ TÉR 14–15.

A mai telekosztás eltér a Háüy–Rabatta-felméréstől. A jelenlegi két épület helyén a középkorban három lakóház állt. A Dísz tér 14. helyén két középkori telek szerepel: az északi oldalon egy 33 lábnyi (10,43 m), a déli részen pedig a Dísz tér 15. északi felével alkot egy 57 lábás (18,02 m) homlokzati méretű lakóházat. A 42 lábás (13,28 m) harmadik telek a Dísz tér 15. déli részén volt. (V. rajz)

Az 1696-ban készült újabb összeírás a Dísz tér 14. és 15. sz. házak helyén 4 épületet említ.

A Dísz tér 14. déli oldalán álló épületről a következőket olvashatjuk: „Homlokzati mérete 3 öl 2 láb, hátoldala 4 öl, és mind a két oldala 9 és fél öl egyenlő hosszú. Vannak még boltzatai és pincéje.”

Az északi ház „homlokzata 5 öl, hátoldala 4 öl 3 láb, jobb oldala 19 öl 3 láb, a bal 20 öl. Kevés régi fala van, hogy pincéje van-e, azt nem lehet látni.”

Mind a két épület tulajdonosaként Faber Simon komáromi kereskedőt említik.

A Dísz tér 15. déli oldalán álló lakóházzal a Zaigerből megtudhatjuk, hogy részben jók a falai, boltzatai, és van egy pincéje. Az épület méretei: homlokzata 7 öl 2 láb, hátoldala 4 öl 3 láb, mind két oldala 19 öl egyforma hosszú.

A Dísz tér 15. északi felén álló épület teljesen elpusztult romhalmaz. Mind a két lakóháznak Weigl Fülöp fakereskedő a tulajdonosa.

A barokk Buda kiépítésekor az 1696-os felmérési rendet vették alapul, és az akkori közös tulajdonú telkek egyesítésével létrehozták a ma is használt ház- és telekosztásrendszert. A középkori telekhatárokat kizárólag a pincerterben lehet megfigyelni. Itt a Háüy–Rabatta-felmérése jelölt telek-, illetve pincehatárokat az újjáépítéskor elbontották, és az így kialakított pincereteket széles, nagy teherelhárító ívekkel erősítették meg.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a vári pincerendszer kutatása – a jelen tanulmányban közölt részeredmények alapján is – igen fontos információkat ad annak megállapítására, hogy a budai Várnegyed jelenlegi telekosztása, beépítése hol és miképp felel meg az vagy tér el az eredeti középkori rendszertől.

JEGYZETEK

1. SEITL 301.
2. WEIDINGEN–HORLER 29–31.
3. NAGY E. 307–308.
4. CZAGÁNY 114.
5. LÓCSY 199.
6. GEREVICH 192.
7. GEREVICH 196.
8. LÓCSY 198.
9. LÓCSY 198.

10. LÓCSY 205.
11. LÓCSY 205.
12. B. HORVÁTH 7–8.
13. BERTALANNÉ 306.
14. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Albert Tamás műemlékes tervező kollégának, aki hasznos tanácsaival sokat segített a ház építészettörténeti problémáinak megoldásában.
15. LÓCSY 205.
16. B. HORVÁTH 12.

- BERTALANNÉ=A budai vár házainak 1957. évi műemléki kutatásai. BERTALAN Vilmosné: Országház utca 16. BudRég 19. 1959. p. 306.
- B. HORVÁTH=HORVÁTH Alice: Budapest I., Országház u. 16. Tudományos dokumentáció, Budapest, 1983. p.1-37.
- CZAGÁNY=CZAGÁNY István: Budavári gótikus lakóház-építészet I-II. Kandidátusi értekezés, 1983.p. 1-532.
- GEREVICH=GEREVICH László: Gótikus házak Budán. BudRég 15. 1950. p. 121-238.
- LÓCSY=LÓCSY Erzsébet: Középkori telekviszonyok a budai Várnegyedben. BudRég 21. 1964. p. 191-206.
- NAGY E=A budai vár házainak 1957. évi műemléki kutatásai. NAGY Emese: Országház utca 20. BudRég 19. 1959. p. 307-308.
- SEITL=SEITL Kornél: A budai vár házainak 1957. évi műemléki kutatásai. BudRég 19. 1959. p. 301-372.
- WEIDINGEN-HORLER=WEIDINGEN György--HORLER Ferenc: A budai Vár 1687. és 1696. évi helyszínrajzai. TBM 11. 1956. p. 29-31.

JUDIT ZÁDOR

CELLAR RESEARCH IN THE BUDA CASTLE DISTRICT

In addition to archaeological and archival research, the study of cellars below the medieval houses representing the earliest construction period of the Buda Castle District is indispensable in the reconstruction of the medieval system of land plots. Cellars, that have not yet been extensively studied, tend to preserve the original ground plan of the city in spite of repeated rebuilding. The main purpose of the current research has been to ascertain the way in which the present situation reflects medieval street systems, plot divisions and phases of construction activity.

During the course of our work, comparisons were made between the present land plot system and the so-called Hauy-Rabatta land division that reflects medieval conditions as well as the ground plans of the studied buildings and the plans of medieval cellars found below them.

On the basis of our research it may be said that the size of lot 20 in Országház Street corresponds to the dimensions established in the Hauy-Rabatta division and that the ground plan of that building follows the original medieval construction pattern.

The present size of lot 16 in Országház Street also corresponds to the 17th century land division system, although the analysis of

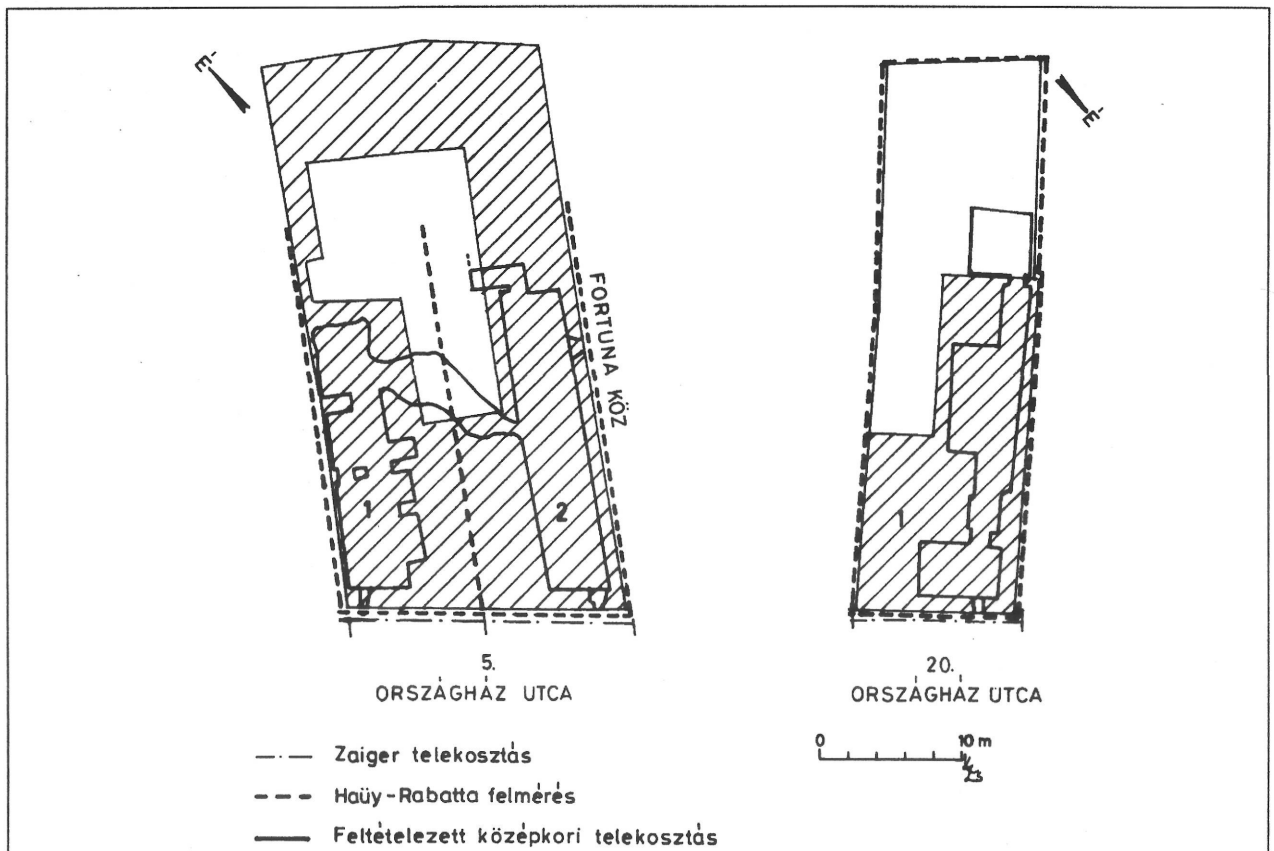
cellar ground plans has shown that three earlier houses had stood at the place where the late medieval corner house was identified.

Meanwhile, within the construction system, buildings 5 and 16 in Országház Street differ from the lot size recorded in the Hauy-Rabatta land division.

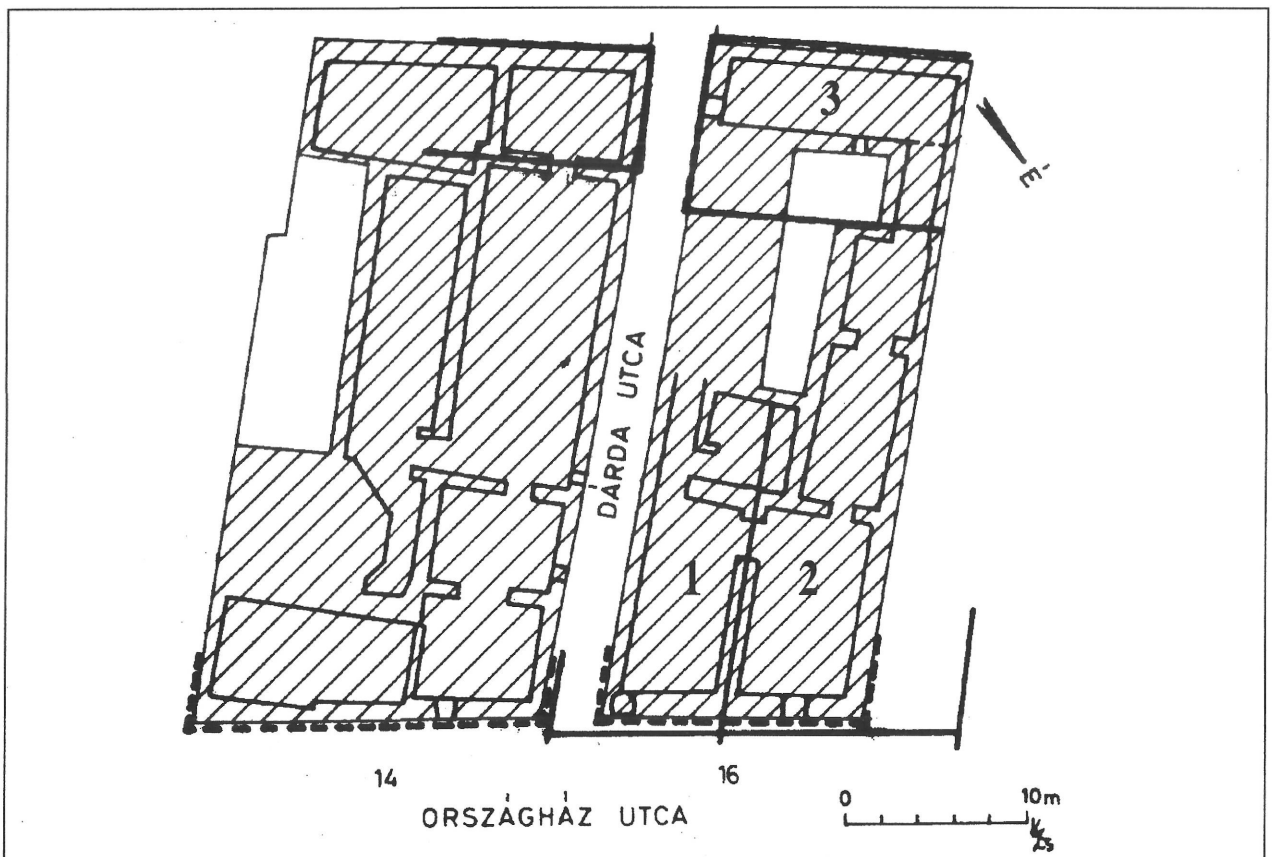
On the basis of the 17th century survey, two medieval buildings stood where the corner house now stands at 5 Országház Street. This is shown, among others things, by two separate cellars that open from its courtyard and which were connected by a corridor dug into the marl at the time of the merger of the two plots.

Three houses are marked at the place of present day 14-15 Diisz Square in the Hauy-Rabatta land-division survey. The original medieval lot borders illustrating this fact could be observed exclusively in the cellars.

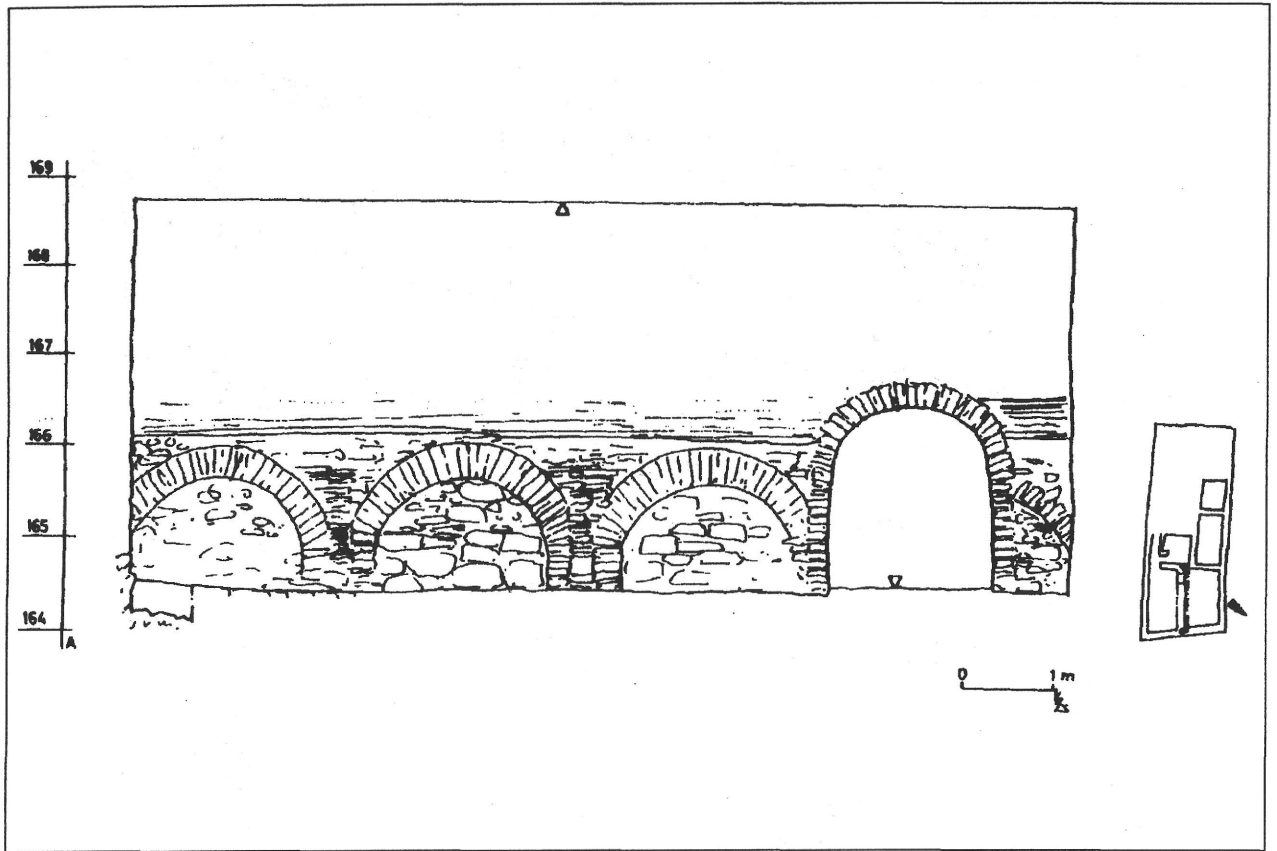
On the basis of the observations summarized here it may be stated that the research on the Buda Castle District cellar system provides important information, as is also shown by details presented in this study, concerning correspondences and differences between the present day plot divisions and construction layout and the original, medieval settlement system.



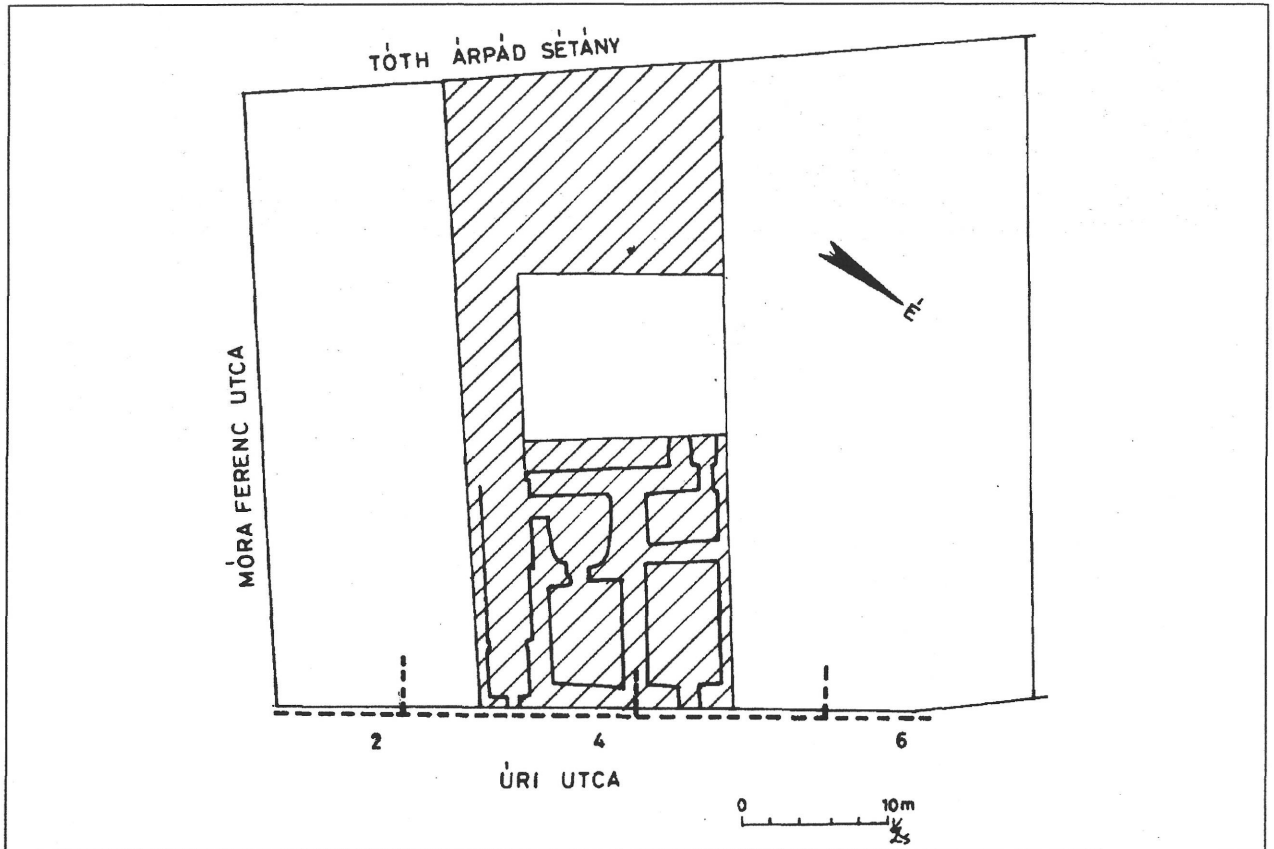
I. rajz. Az Országház utca 20. sz. és 5. sz. épület alaprajza.



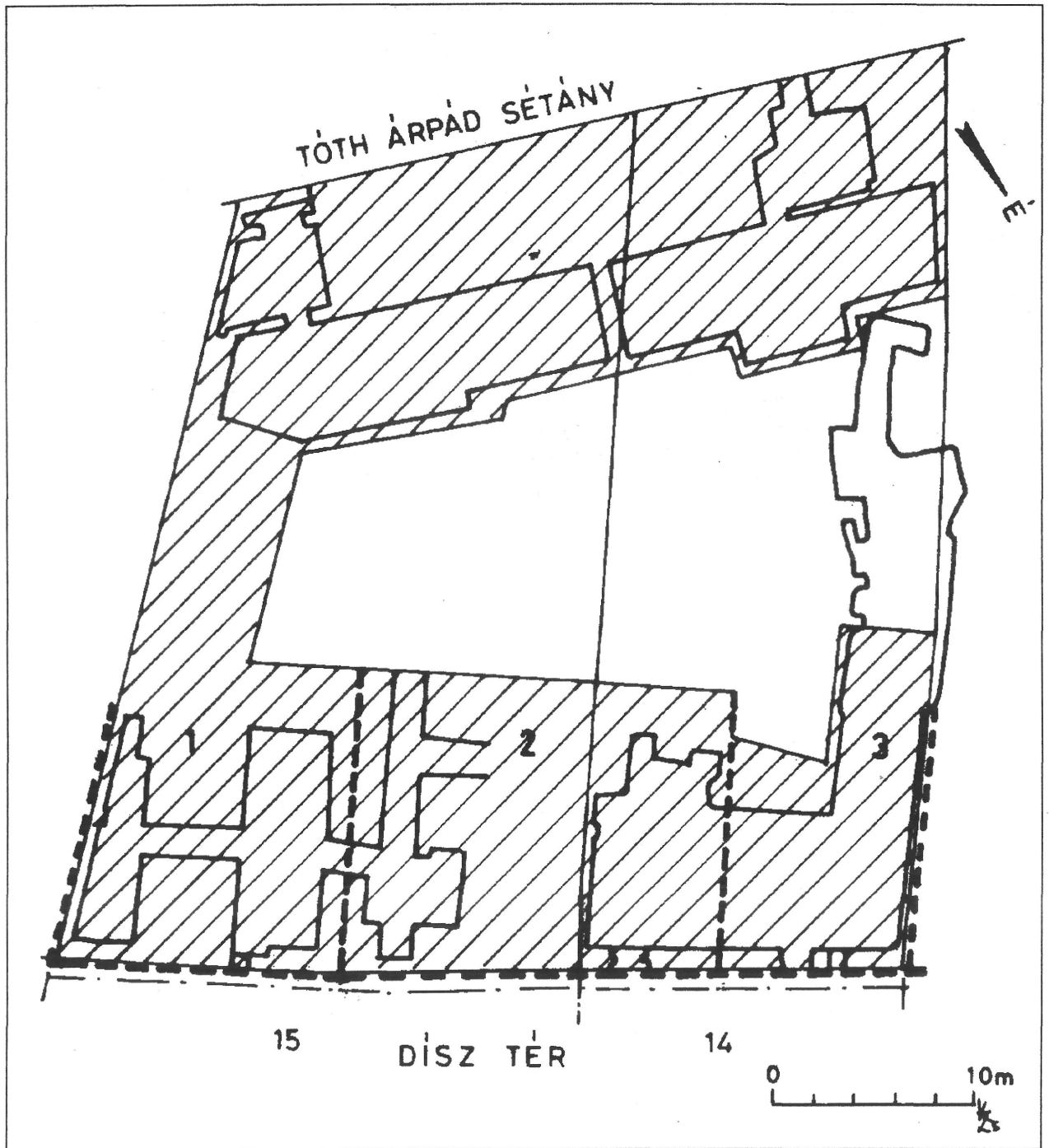
II. rajz. Az Országház utca 14. és 16. sz. épület alaprajza.



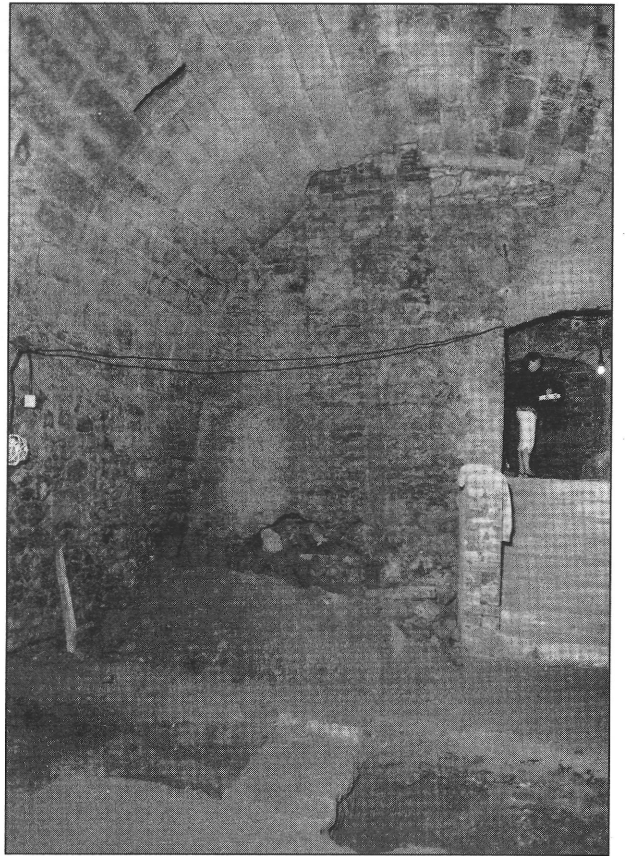
III. rajz. Az Országház utca 16. sz. épület második pincehelyisége, déli falának nézeti rajza.



IV. rajz. Az Úri utca 4-6. sz. épület pincealaprajza.



V. rajz. A Dísztér 14. és 15. sz. épület alaprajza.



1. kép. Az Országház utca 20. sz. ház pincéje. A második helyiség nyugati zárófala, átjárás a harmadik helyiségbe.



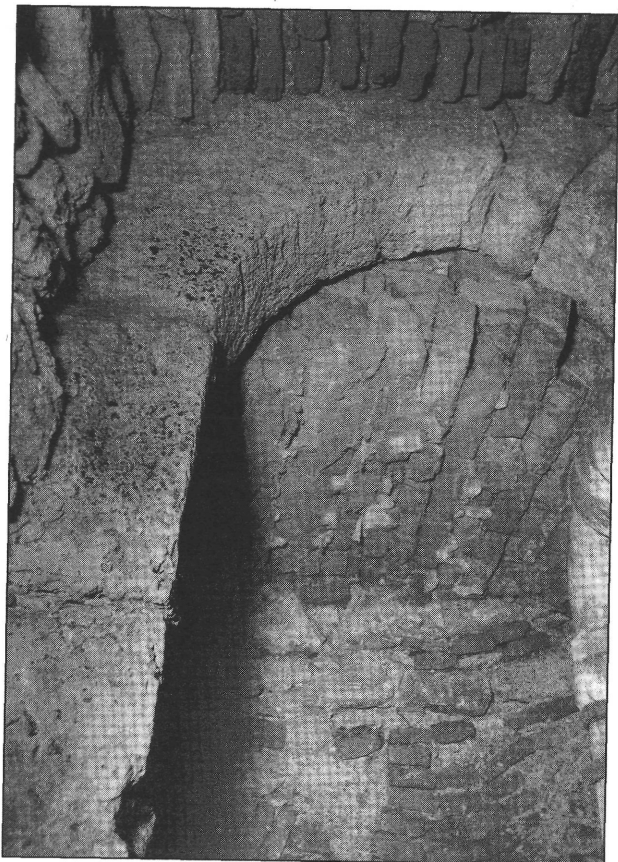
2. kép. Az Országház utca 20. sz. ház pincéje. A második helyiség keleti oldala, a középkori pincelejáró feltárásával.



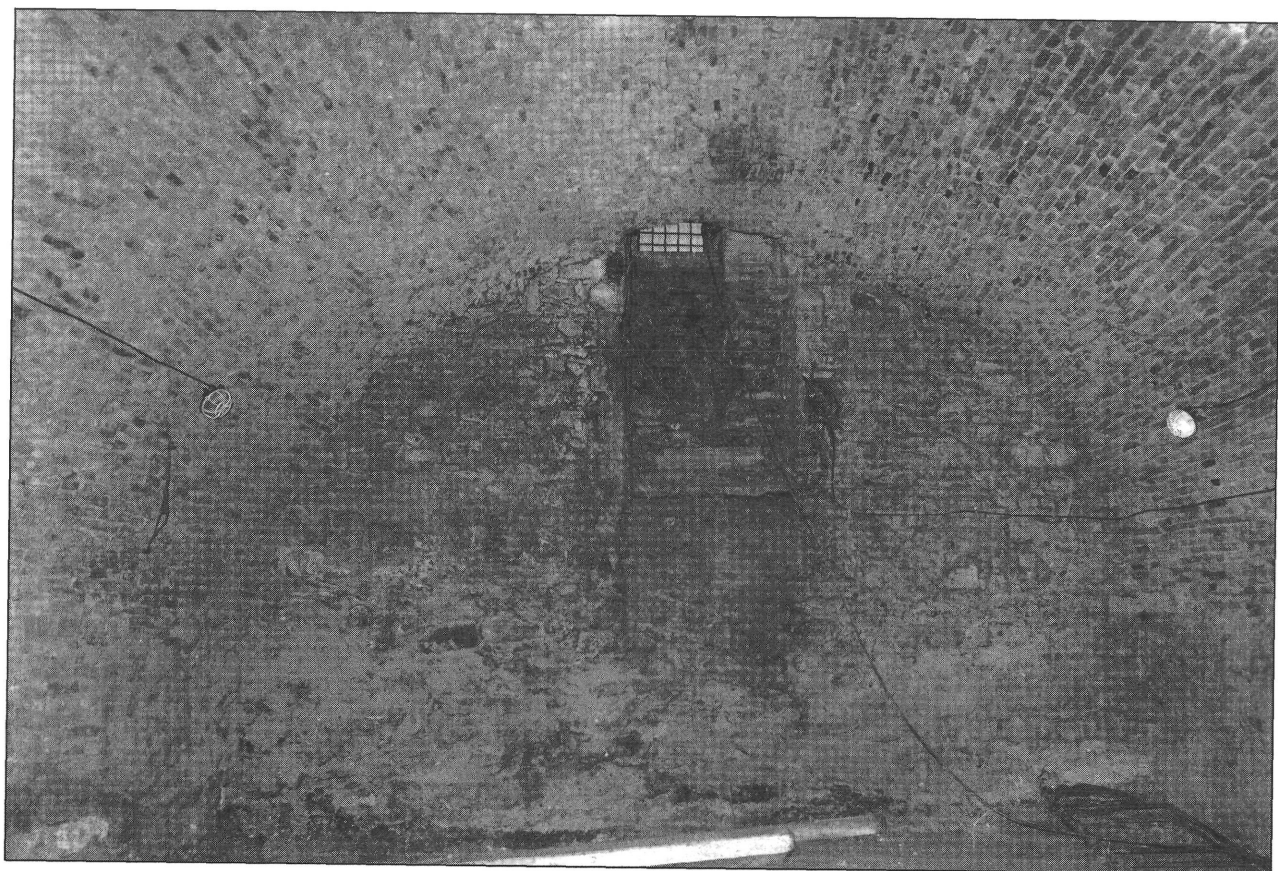
3. kép. Az Országház utca 20. sz. ház pincéje. A konzolos hármass számú helyiség északi fala.



4. kép. Az Országház utca 16. sz. ház pincéje. Az első számú helyiség keleti zárófala.



5. kép. Az Országház utca 16. sz. ház pincéje.
Az első számú helyiségben lévő kút merítőnyílása.



6. kép. Az Országház utca 16. sz. ház pincéje. A második számú helyiség keleti zárófala a hordógurító nyílással.
Középen a mélypincelejárát részletével.



7. kép. Az Országház utca 16. A pincelejárát melletti kis helyiség nyugati fala, a visszabontott középkori falmaradvánnyal.



8. kép. Az Országház utca 16. sz. ház pincéje. A pincelejáró melletti kis helyiség keleti oldala, az első helyiség északi falának visszabontott maradványával és a második helyiség boltozatának lenyomatával.